

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА
ФРАНКА**

КОВАЛЬЧУК ЮЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 141.32(4) «18/20»:17.023.31:2-423.79

**ФЕНОМЕН ЛЮБОВІ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ ХІХ-ХХ
СТОЛІТЬ:
ОНТОЛОГІЧНО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР**

Спеціальність 09.00.05 – історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії філософії філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти та науки України.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
ДАХНІЙ Андрій Йосипович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри історії філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
АЛЯЄВ Геннадій Євгенович,
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка,
завідувач кафедри філософії і
соціально-політичних дисциплін;

кандидат філософських наук, доцент
ОНИЩУК Оксана Василівна,
Національний університет «Львівська політехніка»,
доцент кафедри філософії
Інституту гуманітарних та соціальних наук
Національного університету «Львівська політехніка».

Захист відбудеться «12» квітня 2017 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.02 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано « » березня 2017 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Ліщинська-Милян

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлюється специфікою культурного та суспільно-політичного дискурсу сьогодення у світовому масштабі. Потреба і вміння любити у XXI столітті набувають форми проблеми, що характерно актуалізується як для українського суспільства, яке у XXI столітті знову набуло, серед іншого, екзистенційного досвіду «вантажу 200», так і для людства взагалі, оскільки в ситуації щораз більшої конфронтаційності й невизначеності здійснюється ескалація насильства, відбувається дедалі більше нових терористичних актів і міжнародних конфліктів, що приводять до воєнних дій та спричиняють пошук надійної конструктивної альтернативи для людської екзистенції. Яскравим репрезентантом актуальності переосмислення екзистенційних категорій, зокрема категорії любові, є нобелівська лауреатка 2015 року – Світлана Алексієвич, яка, закінчивши цикл про «червону людину», не випадково працює саме над книгою про любов. Кажучи образно, пострадянський світ, як і світ загалом, має пізнати інший червоний колір – колір любові, а не колір насильства, крові чи комуністичної ідеології.

В екзистенціалізмі феномен любові сприймається у площині «*existentia*», а не «*essentia*», а відтак, істинна любов сприймається як шлях людини до самої себе, до набуття, осягнення буття «Я», яке є відкритим до буття Іншого як «Ти». У контексті вельми амбівалентних і непередбачуваних політичних реалій XXI століття категорія Іншого потребує нового переосмислення. В усій багатогранності людського світобачення, плюралізмі націй та рас, релігій та культур окреслюється важливість потреби чути й розуміти Іншого, толеруючи і приймаючи його «інакшість». Це стає можливим лише завдяки такій важливій передумові, як альтруїстична любов, що відкриває для людини в іншій людині цілком рівноправну й безмежно цікаву особу, а це, своєю чергою, найкраще реалізується через віднайдення в іншому індивідові образу Божого.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках наукових програм кафедри історії філософії: «Історія української філософії в контексті європейської духовної культури» (номер держреєстрації – 0116U001700) філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Мета дослідження. Метою дисертаційної роботи є філософське осмислення тлумачення феномену любові як визначального фактору формування й розвитку людської особистості в екзистенційній філософії XIX-XX століть.

Досягнення мети конкретизується через постановку і вирішення низки наступних завдань:

- дослідити специфіку осягнення феномену любові у філософській спадщині Сьорена К'єркегора, Мігеля де Унамуно, Миколи Бердяєва, Габрієля Марселя і Жана-Поля Сартра;

виявити спільні та відмінні аспекти в концептуальних ідеях філософії любові зазначених філософів;

- розглянути та проаналізувати міжособистісну сферу любові як принцип її здійснення;
- з'ясувати діалогічну природу любові в її екзистенційному вимірі;
- утвердити аксіологічну природу любові як ціннісного феномену;
- розглянути феномен любові крізь призму стадійного становлення людської екзистенції: послідовно виявити любов як чинник набуття особистісного «Я», любов як чинник налагодження стосунку з Іншим, любов як можливість стосунку з трансцендентною Особистістю;

- показати феномен любові до Бога як найвищий рівень любові на основі філософських концепцій Сьорена К'єркегора, Франца Баадера та Миколи Бердяєва, з'ясувавши їхні основні концепти і підходи;

- розкрити значення любові як чинника становлення неповторного «Я» індивідуальності на прикладі розгляду конкретних біографічних фактів П'єра Абеляра, Блеза Паскаля, Сьорена К'єркегора, Мігеля де Унамуну, Миколи Бердяєва та Габрієля Марселя.

Об'єктом дослідження дисертаційної роботи є філософські концепції, теорії і вчення з питань аналізу феномену любові, наведені у працях представників екзистенціалізму.

Предметом дослідження виступає феномен любові і специфіка його тлумачення у філософських концепціях екзистенційних мислителів XIX-XX століть.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використовується методологічний потенціал досліджень, здійснених як зарубіжними, так і вітчизняними вченими в галузі історії філософії, серед яких: Н. Аббаньяно, М. М. Бахтін, В. В. Бібіхін, І. В. Бичко, А. Р. Бурханов, В. П. Візгін, А.Й. Дахній, Г. Я. Стрельцова, Л. І. Шестов.

У дисертаційному дослідженні застосовується низка загальнотеоретичних методів. Зокрема, завдяки методу компаративістського аналізу виявлено характерні риси і специфіку концепцій, підходів та теорій релігійного й атеїстичного екзистенціалізму до пізнання феномену любові. Методологічний інструментарій був представлений і такими філософськими методами, як діалектичний, герменевтичний, феноменологічний та метод екстраполяції. Використовувались також загальнонаукові методи, у тому числі – абстрагування, аналогія, синтез, дедукція та індукція, які, спираючись на принципи логічної та історичної послідовності, сприяли виконанню поставлених завдань. Нарешті, бралися до уваги й знаходили застосування традиційні для гуманітарного знання систематичний, персоналістичний, аксіологічний і герменевтичний підходи, а також історико-філософський та філософсько-антропологічний підходи, враховувалися принципи цілісності та доповнюваності. Однією із визначальних складових інструментарію наукового пошуку в дисертації слугував біографічний підхід, що полягає у важливості дослідження біографічних

фактів екзистенційних мислителів (С. К'єркегор, М. Унамуно, М. Бердяєв, Ж.-П. Сартр, Г. Марсель), а також у демонстрації взаємозв'язку між ними та основними ідеями філософії любові.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі феномену любові крізь призму екзистенційної філософії. У результаті здійсненого дослідження отримано й обґрунтовано низку узагальнень та положень, які мають наукову новизну і виносяться на захист:

вперше:

- з'ясовано специфіку розуміння екзистенційними філософами онтологічного статусу любові, що полягає у трактуванні феномену любові як трансцендентного способу буття в контексті їхньої комунікативної стратегії сприйняття людського існування;

- визначено особливості розуміння діалогічного характеру любові та виявлено структуру стосунку «Я-Ти» у філософії любові Сьорена К'єркегора, Мігеля де Унамуно, Габріеля Марселя та Миколи Бердяєва, стан яких визначає переосмислення аксіологічних пріоритетів та утвердження нових онтологічних засад людської екзистенції на шляху до самоусвідомлення та самоздійснення;

- виявлено концепцію Сьорена К'єркегора про ерос та агапе для типологізації феномену любові в екзистенційно-філософській традиції XIX-XX століть, яка полягає у трактуванні екзистенційним мислителем феномену любові: на естетичній стадії як еросу, спрямованого на ідеальний об'єкт та обмеженого тотальним бажанням насолоди; на етичній стадії як агапе, спрямованої на усвідомлення винятковості та неповторності буття Іншого; на релігійній стадії як агапе, суб'єктом направленості якої є Бог;

удосконалено і розвинуто:

- твердження, що дослідження феномену любові набуває актуальності, яка виявляється в знаходженні евристичного потенціалу, властивого для християнства, андрогінного розуміння любові, спрямованого на досягнення цілісної особистості внаслідок метафізичної єдності з Богом;

- притаманність екзистенційній філософській традиції містичного сприйняття проблематики статі у філософії Сьорена К'єркегора, Мігеля де Унамуно та Миколи Бердяєва у теологічному контексті сприйняття людського буття;

- розуміння впливу чинника конкретної життєвої ситуації на становлення основних засад філософії таких екзистенційних філософів, як Сьорен К'єркегор, Мігель де Унамуно, Микола Бердяєв та Габріель Марсель у контексті формування проблематики любові;

- розуміння категорії зустрічі у філософії Габріеля Марселя як умови «суб'єктно-суб'єктного» стосунку любові, суть якої полягає в особистісному духовному пориві до Іншого у моменті відкритості;

набуло подальшого розвитку:

- трактування суперечності між родовим та індивідуальним аспектами феномену любові, в контексті відмінності розуміння Мігеля де Унамуно від Миколи Бердяєва способу досягнення індивідуального безсмертя;

- визначення релігійної любові як найвищого рівня любові, яка здійснюється у формі стосунку «Я-Ти», що можна означити як діалогічне здійснення міжособистісної сфери двох суб'єктів любові, та виявляється через два образи: Божий та людський; людський образ любові має два вектори: направлений до Бога та до людини.

Практичне значення одержаних результатів. Феномен любові в екзистенційній філософії досліджується на теоретичному рівні невід'ємно від практичної площини, оскільки становить активну дію одиничного, а не його пасивний стан. Практичне застосування одержаних результатів зумовлене також проясненням зв'язку між феноменом любові і сучасною кризою суспільства, що створило основу для подальшого розв'язку цього питання, а також спричинило пошук виходу з цієї кризової ситуації. Зокрема, переосмислення стосунку з Іншим як ціннісним буттям ґрунтується на любовному вимірі. Доцільно зауважити, що матеріал дисертаційного дослідження може використовуватися для лекційних курсів з таких предметів, як «Історія філософії», «Філософія любові», «Філософська антропологія», «Культурологія» та різних спецкурсів, орієнтованих на дослідження екзистенційно-антропологічної проблематики.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, у процесі якого висновки і положення наукової новизни сформовані самостійно автором на основі отриманих результатів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорено на науково-методологічних засіданнях кафедри історії філософії, а також на щорічних звітних конференціях філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка у 2014, 2015 та 2016 роках. Результати дисертаційної роботи також апробовані на таких конференціях, як: конференція студентів та аспірантів філософських факультетів – XVII-XVIII наукових читань пам'яті Георгія Флоровського (Одеса, 8-12 жовтня 2015); щорічна конференція «Гендерна проблематика та антропологічні горизонти» (Острог, травень 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Роль суспільних наук у процесі розвитку суспільства в умовах сьогодення» (Дніпро, 16-17 вересня 2016 року) та міжнародна конференція за кордоном «Problems of Humanities and Social Sciences – 2015» (Угорщина, Будапешт, 25 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 14 публікаціях, що представлені 4 тезами конференцій та 10 статтями. Сім статей опубліковано у наукових фахових виданнях з філософії в Україні й одна стаття за кордоном.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Запропонована до розгляду дисертаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів (які містять одинадцять підрозділів), висновків та списку використаних джерел (212 найменувань). Обсяг дисертації становить 198 сторінок, з яких основний текст становить 180 сторінок, а список використаних джерел – 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «Вступі» обґрунтовується актуальність теми дослідження; аналізується ступінь її опрацювання у філософському і науковому дискурсах; виокремлюється об'єкт і предмет дослідження; розкривається теоретико-методологічна база дослідження; формулюється мета, завдання та наукова новизна положень, що виносяться на захист; розкривається практичне значення роботи; подається інформація про публікації й апробацію дослідження; висвітлюється структура дисертації.

Перший розділ «Джерела, історіографія і теоретико-методологічні засади дослідження» складається з трьох підрозділів, які присвячені теоретичним і методологічним аспектам дослідження феномену любові у філософській спадщині С. К'єркегора, М. Унамуно, М. Бердяєва, Ж.-П. Сартра та Г. Марселя. Досліджується специфіка трактування феномену любові в екзистенційній філософії на тлі інших філософських доктрин про любов; з'ясовується ступінь опрацювання досліджуваної тематики дисертаційної роботи як у вітчизняному, так і в зарубіжному філософських дискурсах.

У підрозділі 1.1. «Джерельна база дослідження» розглянуто праці С. К'єркегора, М. Унамуно, М. Бердяєва, Ж.-П. Сартра та Г. Марселя, що присвячені феномену любові чи містять рефлексії на цю тему. Першоджерела досліджуваної проблематики поділено на три підгрупи: А – першоджерела, що присвячені розгляду любові як шляху становлення індивідуальності; В – першоджерела, у яких автор досліджує феномен любові до Іншого; С – першоджерела, що становлять філософську розвідку у сфері любові до Бога.

Підгрупу «А» репрезентують філософські праці релігійного мислителя С. К'єркегора та іспанського мислителя М. Унамуно. Розгляд джерельної бази «данського Сократа» здійснено крізь призму його стадійної концепції: тексти, що становлять квінтесенцію філософії на естетичній стадії; тексти, що містять філософські ідеї етичної стадії. Дослідження творчого доробку М. Унамуно щодо любовної тематики включає як філософські, так і літературні твори. Показано, що романи іспанського представника екзистенціалізму відображають практичну площину філософського теоретизування.

До підгрупи «В» віднесено філософські твори Ж.-П. Сартра, Г. Марселя і М. Бердяєва, у яких філософи рефлектують над феноменом любові до іншого. Показано, що підгрупу «С» репрезентують філософські праці, у яких автори досліджують феномен любові до Бога. Виокремлюється філософська робота Ф. Баадера «Сорок тез релігійної еротики», автор якої не був представником екзистенційної філософської течії, але мав значний вплив на формування розуміння феномену любові до Бога у Миколи Бердяєва.

У підрозділі 1.2. «Історіографія проблеми дослідження» проаналізовано зарубіжні і вітчизняні науково-дослідні праці та статті щодо досліджуваної тематики. Проведено демаркаційну лінію між двома підгрупами: А – тексти, присвячені критичному дослідженню

феномену любові, зокрема в екзистенційному аспекті; та підгрупою «В» – тексти, присвячені дослідженню філософських ідей, зокрема любовної тематики, у філософських концепціях конкретно визначених філософів-екзистенціалістів: С. К'єркегора, М. Унамуно, М. Бердяєва, Ж.-П. Сартра, Г. Марселя. Крізь призму історико-філософського екскурсу проаналізовано праці дослідників, що репрезентують підгрупу «А» та розкривають загальнотеоретичні й методологічні проблеми філософії любові, серед яких: Платон, П. Абеляр, Я. Бьоме, М. Екгарт, О. Бальхаус, Д. Ружмон, О. Івін, Б. Паскаль, О. Демидов, В. Соловійов, П. Брюкнер, А. Глюксман, А. Бадью, М. Бубер, В. Малахов, Е. Фромм, К. Войтила, Т. Галік, К. Кноц, Бенедикт XVI. Розглянуто праці та наукові статті дослідників, чії твори належать до підгрупи «В» коментаторських джерел: Г. Аляєва, Н. Амельченко, А. Бурханова, В. Візгіна, Е. Гараджи, А. Дахнія, Г. Маланчука, В. Подороги, А. Сухова, Т. Суходуб, О. Тімченка, В. Бібіхіна, Н. Ісаєвої, В. Качаліна, К. Корносенко, О. Маєвської, А. Михайлова, Е. Коссака, Д. Лунгіної, О. Онищук, А. Попова, Ю. Черного, В. Шестакова, О. Меня та ін. Показано, що чільне місце серед використаних джерел для дослідження феномену любові у творчості таких екзистенційних мислителів, як С. К'єркегор, М. Унамуно, М. Бердяєв, Ж.-П. Сартр і Г. Марсель, мають біографічні роботи. Зокрема, важливою у цьому контексті є автобіографічна книга М. Бердяєва «Самопізнання». З'ясовано, що любовна тематика у сучасному філософському дискурсі є малодослідженою. Дослідження філософії Сьорена К'єркегора, Мігеля де Унамуно, Жана-Поля Сартра та Габрієля Марселя репрезентує чимала кількість науково-дослідних праць, проте філософія любові цих екзистенційних мислителів залишається «поза лаштунками» ґрунтовного наукового опрацювання та вивчення, зокрема, і в українському філософському дискурсі.

У підрозділі 1.3. «Теоретично-методологічні засади дослідження» показано, що дисертаційна робота є історико-філософським дослідженням, що, власне, й обумовлює її методологічну основу, яка передбачає поєднання двох ключових моментів. Перший – феноменологічний, що спрямований на описання (дескрипцію) способу даності феномену любові у розглянутих концепціях філософії любові екзистенційних філософів. Другий – герменевтичний, що направлений як на реконструкцію невирішених моментів, які репрезентують проблемний горизонт екзистенції любові у розглянутих концепціях філософії любові, так і на виявлення розуміння, що є горизонтом постановки і вирішенням проблематичності. Продемонстровано, що феноменологічно-герменевтична площина методологічного інструментарію цієї дисертації дозволяє одночасно розглядати любов як поле значень та смислів, що відкриває можливість інтерпретації. Розуміюче пояснення виступає як основний модус існування любові, що зумовлює досягнення взаєморозуміння з іншим. Показано, що методологічна площина дисертаційного дослідження представлена такими елементами методологічного інструментарію як філософські методи – діалектичний

метод, герменевтичний та феноменологічний методи, а також загальнонауковими методами: аналіз, опис, порівняння, синтез, аналогія, дедукція, індукція, абстрагування. Уточнено, що в ході збору та формування інформаційного матеріалу дисертаційної роботи були застосовані такі підходи: історико-філософський, персоналістичний, аксіологічний, діалогічний, філософсько-антропологічний, компаративний та біографічний, що зумовили багатогранність науково-філософської розвідки та утвердили ціннісний і системний характер дисертаційного дослідження.

Другий розділ «Любов як екзистенційний шлях людини до своєї ідентичності» складається з трьох підрозділів, які присвячені дослідженню феномену любові як способу набуття особистісного «Я». Показано, що С. К'єркегор та М. Унамуно визначають цілий екзистенційний універсум смислів, станів і переживань особистості, що репрезентують її становлення у любові. Досліджено, що феномен любові є чинником існування індивіда як ціннісного духовного буття.

У підрозділі 2.1. «Любов як передумова екзистенційного діалогу із самим собою у мисленні Сьорена К'єркегора» досліджено, що, рефлектуючи над здобутим досвідом любові крізь стадіальну концепцію, данський філософ констатує як істинну, справжню любов – любов-повторення, яка можлива виключно на релігійній стадії. А відтак, становлення неповторної екзистенції відбувається у становленні любові. З'ясовано, що на естетичній стадії суть любові редукується до чуттєвості та пристрасті. Із дослідження концепту першої любові випливає: естетична любов потребує постійного перебігу подій, насолоди та новизни. У контексті любовної парадигми, С. К'єркегор творить свою метафізику статі: жінка є «буттям для іншого» до того моменту, у якому чоловік надасть їй буття. Любов Йоганнеса – персонажа «Щоденника звабника» допомагає Корделії набути своє буття, а разом з тим, «отримати саму себе», «набути себе». Аналогічно і з поетом-меланхоліком – героєм трактату «Повторення»: завдяки любовній ситуації він стає поетом, здійснює естетичний вибір, «набуваючи себе». Продемонстровано, що любов стає причиною їхнього шляху до своєї індивідуальності.

На етичній стадії любов детермінована шлюбом, який відкриває її діалектичну суть: любов – це єдність свободи та необхідності, особливого та всезагального. Подружня любов є еротичною любов'ю, що містить етичне та релігійне начало. Показано, що любовна ситуація Сьорена К'єркегора та Регіни Ольсен репрезентує шлях становлення неповторної екзистенції на етичній стадії. Кожний твір філософа – це рефлексія над самим собою. Свідома чи не свідома екстраполяція у творах до любовної тематики – наслідок його власної любовної драми. Завдяки любовній ситуації Сьорена К'єркегора з Регіною Ольсен, він відбувається як мислитель, вибирає себе, здійснюючи свій етичний вибір. Констатується: любов для «данського Сократа» стає причиною його шляху як мислителя.

У підрозділі 2.2. «Трагізм любові Мігеля де Унамуну як спосіб прояву людської екзистенції» досліджено, що іспанський представник екзистенціалізму осмислює феномен любові, виходячи із власного екзистенційного досвіду смерті та агонії. Будучи спадкоємцем істин Блеза Паскаля, якого іменував першим екзистенціалістом, він здійснює свою рефлексію над нікчемністю людини у світі, виводячи із неї категорію страждання. Індивід, який усвідомлює свою неминучу смертність, приреченість, закинутість, перебуває в екзистенційному жасі, що завдає йому страждань. Показано, що унамунівський індивід – це перш за все особистість, яка бачить в «іншому» теж особистість. А відтак, людина егоїстично не зациклюється на своєму стражданні, чуючи лише свій власний біль. Людина, утверджуючи всесвітній масштаб свого болю, розуміє, що «інший» теж страждає не менше за неї. Розуміння болю іншого, співпережиття стирає межі між людьми: вони відкривають один одному свої обійми. А співстраждаючи із своїми ближніми, ми вчимось співстраждати із всіма: людській і нелюдській природі. Любов персоніфікує все, чому співчуває, а співчуючи всьому живому, вона персоніфікує Всесвіт до свідомої Особистості небесного порядку, якою є Бог. Отже, щоб відчуті любов, ми маємо з усім співстраждати, а для цього необхідно відчуті все всередині себе самого – все персоніфікувати. Любов у Мігеля де Унамуну персоніфікує все.

Досліджено, що іспанський мислитель, подібно до Еріха Фромма, виокремлює кілька типів любові: любов чоловіка до жінки, любов братерську, материнську, любов до всього живого і неживого, любов до Бога. Говорячи про любов чоловіка до жінки, філософ робить розрізнення між любов'ю духовною і любов'ю статевою – тілесною. Перша народжується із смерті другої. У контексті кохання, Унамуну зауважує конфлікт родового та індивідуального: інстинкту роду (М. Бердяєв) з високим духовним почуттям. Народження дитини трактується ним як дроблення індивідуальності, розпад та руйнація індивідуальності, що аналогічно відсилає до концепції любові Миколи Бердяєва. Але одночасно тут має місце і певний парадокс: смерть індивідуальності стає джерелом життя роду. Народження дитини має метафізичний смисл, за якого нащадок набуває для батьків значення їхнього «воскресіння в іншому». «Воскресіння в іншому» мислиться як досягнення безсмертя у цьому світі. Для тих, хто не спроможний мати дітей, досягненням безсмертя є творчість – увіковічення в ідеї. Гарантом безсмертя, як і адресатом універсальної любові особистості, є Бог. Показано, що, обираючи шлях любові, спочатку до себе, а потім до інших та до Бога, людина обирає шлях становлення себе як індивідуальності. Співпереживання стає рушійною силою любові.

У підрозділі 2.3. «Ситуація любові у біографії філософа як спосіб набуття та віднайдення буття «Я»» продемонстровано, що феномен любові у філософській творчості С. К'єркегора, М. Унамуну, М. Бердяєва, Г. Марселя чи Ж.-П. Сартра має не випадковий характер. Доведено, що екстраполяція до любовної тематики кожного із згаданих мислителів,

а разом із ними і Франца Баадера, зумовлена особистим вектором філософської рефлексії та екзистенційним досвідом. У когось цей вектор філософської рефлексії сягав категорії смерті (Мігель де Унамуно), «Іншого» (Жан-Поль Сартр), безсмертя (Габріель Марсель) чи статі (Микола Бердяєв), а в когось був заглиблений у ситуативність власного життя (Сьорен К'єркегор). З'ясовано, що філософські парадигми любові обумовлені історичною приналежністю та пошуком цілісної особистості, але тлумачення феномену любові, як і сама любов, залишилась «справою одного» – індивідуальним тлумаченням окремого філософа. Констатується єдність екзистенційного досвіду та рефлексії над феноменом любові таких мислителів, як С. К'єркегор, М. Унамуно, М. Бердяєв та Г. Марсель. Дотримуючись принципу, згідно з яким не можна повідомляти істин, що не підкріплені моментом персонального прожиття, данський мислитель у центр своєї рефлексії над феноменом любові ставить свою любовну ситуацію з Регіною Ольсен, тоді як вихідним пунктом рефлексії над феноменом любові для Габріеля Марселя є його любов до покійної матері. Микола Бердяєв не лише рефлектує над своїми подружніми відносинами, але й використовує їх як практичну площину для втілення основних постулатів своєї філософії любові. Проаналізовано любовні ситуації таких філософів, як П. Абеляр, Б. Паскаль, С. К'єркегор, М. Унамуно, М. Бердяєв, Г. Марсель, та з'ясовано, що любов є чинником становлення неповторного «Я» індивідуальності, тоді як інтенційність акту цього феномену становить особливий спосіб буття, за якого проявляється істинне людське існування.

Третій розділ «Інший» як умова здійснення феномену любові» присвячений розгляду філософських концепцій любові Жана-Поля Сартра і Габріеля Марселя, виявлено феномен антагонізму між контекстуальними полями розуміння феномену любові цих двох мислителів, а також досліджено концепцію андрогінної любові Миколи Бердяєва.

У підрозділі 3.1. «Любов як відображення люблячого та любимого: концепція Жана-Поля Сартра» досліджено, що представник атеїстичного екзистенціалізму ототожнює сексуальний потяг з любов'ю, обґрунтовуючи процес оволодіння Іншим. Категорія «Іншого» у філософії Жана-Поля Сартра репрезентує світ «не-Я» – простір особистісної свободи, що є об'єктом любовного зваблення. Показано, що утвердження Іншим онтологічного статусу «Я», а також визнання «Я» як цінності Іншим, що у свободі своїй віддає свою свободу улюбленому «Я», – мета любові, згідно з французьким екзистенціалістом, автором «Буття і ніщо». Досліджено, що у своїй концепції любові Жан-Поль Сартр показує певну конфліктність, а саме: той, хто любить, є одночасно і тим, кого люблять, та навпаки – той, кого люблять, є і тим, хто любить, а відтак, кожний із них є полоненим іншого. Любов за Сартром є певним проектом, за яким той хто любить, змушує любити того, кого він любить. Вона є віддзеркаленням в Іншому самого себе, себе з єдиним бажанням – бути любимим. Відносини між людьми, які люблять один одного, набувають або

форми «садизму», або форми «мазохізму», згідно з якими завжди має місце той, хто поневолює, і той, кого поневолюють. Без ідеї трансцендентної сутності любовні відносини часто будуються за принципом вседозволеності та особистого егоїзму, за яких любов стає неможливою. Продемонстровано, що концепція любові французького екзистенціаліста доволі суперечлива у своїй побудові любовних відносин «Я» та «Іншого», і залишає багато невирішених проблем стосовно цієї тематики, зокрема, філософ не досліджує духовний аспект феномену любові, зводячи його до біологічних та соціальних чинників. З'ясовано, що Жан-Поль Сартр мислить любов виключно у зв'язку з людською екзистенцією, знівельовуючи будь-яке припущення окремого онтологічного статусу любові.

У підрозділі 3.2. «Любовний вимір екзистенційного діалогу між «Я» і «Ти» у філософії Габріеля Марселя» досліджено, що християнський мислитель розрізняє автоцентричну любов, що направлена на володіння Іншим заради себе, і жертвну любов, що дарує себе Іншому, критично виступаючи проти поневолення свободи любленого. Особистісна свобода мислиться автором книги «Бути і мати» як умова виникнення любові. Продемонстровано, що Габріель Марсель, на відміну від Жана-Поля Сартра, надає любові окремого онтологічного буття, визначаючи любов як те, що діється між «Я» і «Ти» «людського порогу». Звідси, доведена спорідненість французького релігійного мислителя з ідеями Мартіна Бубера. Феномен любові Габріель Марсель розглядає крізь призму філософії діалогу, обґрунтовуючи онтологічне становлення «Воно» як «Я» і «Ти». Рефлектуючи над любовною тематикою, представник теїстичного екзистенціалізму пов'язує з нею ідею «особистісного безсмертя». З'ясовано, що Габріель Марсель ставить людську екзистенцію у залежність з феноменом любові: чим більше людина віддасть у цьому світі любові Іншому, що пам'ятатиме про неї, тим реальнішим буде її існування у невидимому світі. Досліджено, що категорія зустрічі за таких обставин набуває значення міжвимірного феномену, який засвідчує наявність позамовного діалогу. Формою буття «невидимого Іншого» є присутність, яка уможливорюється завдяки любові. Показано, що концепція любові Габріеля Марселя є спробою онтологічно-екзистенційного проекту, яка ґрунтується на ірраціональних засобах осягнення дійсності. Зокрема, на вірі, що характерно для релігійного мислителя. Бога Габріель Марсель також визначає як «Ти», лише трансцендентного порядку, а відтак, любов стає єдиною можливим способом відповіді.

У підрозділі 3.3. «Трактування любові як містичної єдності двох крізь призму ідеї андрогіна у філософії любові Миколи Бердяєва» продемонстровано, що російський представник релігійного екзистенціалізму, як і Габріель Марсель, визначивши людську екзистенцію через феномен любові, надав любові окремого онтологічного значення. Вона є способом, з допомогою якого долається метафізичний розрив статі і набувається буття андрогіна. Виявлено, що саме статева любов – любов між жінкою та чоловіком, яка є

єднанням двох в одне неподільне цілісне буття, є істинним шляхом до божественного світу. З'ясовано: без категорії Іншого, що завжди репрезентує протилежну стать, проект досягнення цілісності індивідуальності, як і феномен любові, у філософській концепції Миколи Бердяєва втратить сенс. Доведено, що Микола Бердяєв утверджує антагонізм любові особистісної і любові родової, репрезентуючи танатологічну проблематику людської екзистенції. Персоналістські ідеї філософа репрезентують діалогічну природу любові, що є єднанням «Я» і «Ти», внаслідок набуття «особистісного обличчя» і бачення його в іншому. Звідси здійснена диференціація між «безликим» Еросом Платона і «ликом» Ероса Миколи Бердяєва. Досліджено, що любов мислиться філософом як єдиний шлях досягнення трансцендентного, проте трагізм любові у цьому світі детермінований самою екзистенцією людини. Микола Бердяєв створив багатогранну концепцію любові, яка відкриває чимало напрямів для дослідження феномену любові, але головною його заслугою є те, що він визначив шлях любові, як не лише шлях до себе, але й до іншого, яким у релігійній любові є Бог.

Четвертий розділ «Феномен любові до Бога в екзистенційній філософії» складається з двох підрозділів, що присвячені дослідженню любові до Бога у філософських концепціях Сьорена К'єркегора, Франца Баадера і Миколи Бердяєва.

У підрозділі 4.1. «Два образи любові у релігійному вимірі: філософська рефлексія Сьорена К'єркегора та Франца фон Баадера» розрізняють два образи любові: людський і Божий. Особливого значення це розмежування набуває при вияві любові на релігійній стадії, на якій розгляд людського образу любові невіддільний від розгляду Божого образу любові. Показано, що на релігійній стадії у філософській творчості Сьорена К'єркегора репрезентантом людського образу любові є Авраамова любов до Бога. Досліджено, що релігійна любов є найвищим ступенем любові у всіх концепціях любові, представники яких були релігійними мислителями. Сьорен К'єркегор стверджує, що істинна любов лише і можлива на релігійній стадії. Авраам, здійснивши трансцендентальний шлях власної екзистенції, отримує винагороду: залишається вірним своїй любові. А ім'я його любові Бог. Виявлено, що визначення Бога як любові властиве і філософській доктрині Франца Баадера і Миколи Бердяєва. Проте, говорячи про любов до Бога, Сьорен К'єркегор акцентує на екзистенції людини щодо своєї любові. Франц Баадер розглядає феномен релігійної любові цілісно. Він намагається показати взаємозв'язок людської любові до Бога і Божої любові до людини. Микола Бердяєв вже здійснює класифікацію релігійної любові, виділяючи два типи: християнську любов і власне любов людини до Бога.

Франц Баадер, який був попередником Сьорена К'єркегора, теж визначає Бога як любов. Примирення констатується як місток між Богом і людиною, на який вони стають одночасно, будучи рівними. З'ясовано, що любов у Франца Баадера урівнює навіть Бога з людиною, яка завдяки своїй андрогінній природі є його образом та подобою. Ісус Христос

тракується як промінь Божий, який має допомогти людині після її падіння. Любов Господня настільки милосердна, що він відмовляється від своєї величі лише для того, щоб людина змогла прийняти цю любов. «Сорок тез релігійної еротики» є певним одкровенням як самого мислителя, так і одкровенням любові у її християнському вимірі, що наповнена релігійністю. Така любов вражає своєю відвертістю та милосердям, вмінням співчувати та прощати.

У підрозділі 4.2. «Тракування феномену любові до Бога у філософії любові Миколи Бердяєва» продемонстровано, що божественний Ерос є висхідним шляхом людської екзистенції. Низхідний шлях репрезентує жертва Ісуса Христа – Син Господній приносить себе в жертву заради людей. Показано, що Микола Бердяєв безжально критикує засудження християнською традиційною доктриною статевої любові та «чорні квіти» чернецтва, але, водночас, філософ тракує християнство як джерело народження нової релігійної свідомості та нової любові.

З'ясовано, що російський представник теїстичного екзистенціалізму визначає Бога як всеосяжну любов, пізнавши яку, людина відчуває особистість кожної істоти, радісно зливається з усім живим у Боголюдському тілі. Проявом релігійної любові є і християнська любов, яка є духовною та містичною, живою та боголюдською. Християнство для Миколи Бердяєва – це, перш за все, одкровення свободи та любові, яке потребує творчого акту від людини. Чуючи Божий поклик, людина має стати творцем себе у своїй свободі, відчуваючи творчий порив в «інший світ». Байдужість до всього живого та творчого веде християнство до його омертвіння. Досліджено, що Христова любов є відчуттям особистості, містичним проникненням в особистість іншого.

У **висновках** представлено теоретичні підсумки роботи, які в узагальненому вигляді відображають мету, завдання, наукову новизну дослідження та викладені в таких положеннях:

1. Виявлено та обґрунтовано, що в екзистенціалізмі любов не є відповіддю на власні запитання: істинна любов є способом віднайдення шляху до самого себе. Визначення любові як «справи одиничного» знівельовує загальний характер поняття, але завдяки любові як шляху становлення неповторної індивідуальності, шляху набуття людиною свого буття як «Я», людина спроможна досягнути єдності з «Іншим» та відчуття спільності і духовного єднання з іншими людьми.

2. На основі філософського аналізу концепцій любові таких мислителів, як: Сьорен К'єркегор, Мігель де Унамуно, Микола Бердяєв та Габріель Марсель – з'ясовано діалогічну сутність любові. На основі цього висновку рекомендується здійснювати подальший розгляд екзистенційного виміру досліджуваної проблематики крізь призму основних постулатів філософії діалогу.

3. Доведено, що феномен любові в екзистенційній філософії, як і філософії

діалогу, потребує «притомного буття», буття людини як присутності. Істинна любов є діалогічною у своїй сутності та знаходить свій вияв через форму стосунку «Я–Ти». Екзистенційна любов – це завжди справа одиничного, це шлях становлення його неповторної екзистенції, але без категорії «Іншого» ця любов стане абсурдністю.

4. Обґрунтовано, що в екзистенційній доктрині любов мислиться не лише як прояв людської екзистенції, але й набуває значення самобутнього феномену – утверджується її онтологічний вимір та аксіологічний аспект. Зокрема, яскраво репрезентують цю ідею Франц Баадер, Сьорен К'єркегор та Габріель Марсель, які, слідом за релігійною доктриною християнства, визначають Бога як любов. Микола Бердяєв займає, втім, дещо відмінну позицію, оскільки наділяє феномен любові самобутністю, незалежно від буття людини чи Особистості трансцендентного порядку.

5. Показано, що, згідно з поглядами екзистенційних мислителів XIX-XX століть, любов як самобутність відбувається поміж «Я» і «Ти», які є притомними і відкритими, «розімкненими» як до свого буття, так і до буття «Іншого», через що знівельовується поняття відчуженості. Іntenційність любові на «Іншого» є репрезентантом агапе – низхідної особистісної любові, яка надає «Іншому» значення виняткового та неповторного буття.

6. Здійснене у тексті дисертаційної роботи дослідження у філософії любові екзистенційних мислителів таких типів любові, як агапе, ерос та карітас, – зумовило наступний висновок: істинна любов становить єдність еросу, агапе та карітас.

7. Доведено, що звернення до любовної тематики Сьореном К'єркегором, Мігелем де Унамуно, Миколою Бердяєвим, Габріелем Марселем чи Жаном-Полем Сартром, а разом із ними і Францом Баадером, зумовлене особистим вектором філософської рефлексії та їхнім власним екзистенційним досвідом. Проаналізувавши любовні ситуації таких філософів, як П'єр Абеляр, Блез Паскаль, Сьорен К'єркегор, Мігель де Унамуно, Микола Бердяєв та Габріель Марсель, ми приходимо до висновку, що любов є ключовим чинником становлення неповторного «Я» індивідуальності, тоді як інтенційність акту цього феномену становить особливий спосіб буття, за якого проявляється істинне людське існування.

8. З'ясовано, що проблематичний аспект феномену любові, на якому наголошують такі екзистенційні мислителі, як Мігель де Унамуно, Микола Бердяєв та Габріель Марсель, залишається вельми актуальним і для нашої сучасності: так, підкреслюваний Бердяєвим фетишизм у любові залишається доволі поширеним явищем у стосунках; шлюб нерідко мислиться як взаємовигідна угода або як легалізація статевого відносин; ціннісний аспект любові часто-густо знівельовується визначенням феномену любові як статевого бажання чи «філігранно відточеного» егоїзму; популяризація еротики у споживацьку добу веде до зведення любові до винятково лібідозного потягу та накладає на неї значення товару.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях України та закордонних виданнях:

1. Ковальчук Ю. В. Любов до Бога як творчий шлях особистості у філософії любові Миколи Бердяєва / Ю. Ковальчук // Актуальні проблеми філософії та соціології. – Одеса, 2015. – Вип. 4. – С. 79-83.
2. Ковальчук Ю. В. Любов як одкровення між «Я» і «Ти» у філософії діалогу / Ю. Ковальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Сер. філос. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 17. – С. 107-111.
3. Ковальчук Ю. В. Любов у Середні віки: *sik et non* / Ю. Ковальчук // Університетська кафедра. – 2015. – №4. – С. 17-24.
4. Ковальчук Ю. В. Трактування любові як «воскресіння в іншому» у філософських рефлексіях Мігеля де Унамуно / Ю. Ковальчук // Проблеми гуманітарних наук. Сер. філос. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2015. – Вип. 35. – С. 34-51.
5. Ковальчук Ю. В. Поняття шлюбу у любовному дискурсі Сьорена К'єркегора / Ю. Ковальчук // Людинознавчі студії: Збірник ДДПУ імені Івана Франка. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2015. – Вип. 32. – С. 65-74.
6. Ковальчук Ю. В. Сьорен К'єркегор як віртуоз філософії любові / Ю. Ковальчук // Гілея, 2015. – Вип. 101. – С. 225-228.
7. Ковальчук Ю. В. Філософський аналіз категорії любові в екзистенційних візіях С. Алексієвич / Ю. Ковальчук // Актуальні проблеми філософії та соціології. – Одеса, 2016. – Вип.10. – С. 62-64.
8. Kovalchuk Yu. Two Images of Love: a philosophical reflection on the phenomenon of love in the writings of Xaver von Baader / Yu. Kovalchuk // Science and education a new dimension. – Budapest, 2015. – Issue 64. – P. 10-13.

В інших наукових виданнях:

1. Ковальчук Ю. В. Феномен любові у філософії статі Миколи Бердяєва / Ю. Ковальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. гендер. досл. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип.1. – С. 104–114.
2. Ковальчук Ю. В. Сьорен К'єркегор і Франц Баадер: дві парадигми любові до Бога / Ю.Ковальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. іст. реліг. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 11. – С.104-114.

3. Ковальчук Ю. В. Любов як екзистенційний шлях до своєї індивідуальності: концепція любові Мігеля де Унамуно/ Ю. Ковальчук // Збірник тез Міжнар. науково-практичної конф. «Пріоритети сучасних суспільних наук у трансформаційних умовах» (м. Львів, 26-27 вересня 2014 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2014. – С.10-13.
4. Ковальчук Ю. В. Інтерпретація «Іншого» у концепції любові Ж.-П. Сартра / Ю. Ковальчук// Збірник тез Міжнар. науково-практичної конференції «Роль суспільних наук у процесі розвитку суспільства в умовах сьогодення» (м. Дніпро, 16-17 вересня 2016 року). – Дніпро, 2016. – С. 53-55.
5. Ковальчук Ю.В. Сорок тез релігійної еротики Франца Баадера / Ю. Ковальчук // Всеукраїнська конференція студентів та аспірантів філософських факультетів – XVII-XVIII наукових читань пам'яті Георгія Флоровського (м. Одеса, 8-12 жовтня 2015 року). – Одеса, 2016. – С. 47-48.

АНОТАЦІЯ

Ковальчук Ю.В. Феномен любові у європейській філософії XIX-XX століть: онтологічно-екзистенційний вимір. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

Дисертація присвячена обґрунтуванню екзистенційної площини феномену любові в європейській філософії XIX-XX століть на основі звернення до філософської спадщини С. К'єркегора, М. Унамуно, М. Бердяєва, Г. Марселя і Ж.-П. Сартра. Розкрито значення любові: як екзистенційного шляху до своєї ідентичності; як передумови екзистенційного діалогу між «Я» і «Ти»; як містичної єдності двох крізь призму ідеї андрогіна. У дисертаційній роботі досліджена та здійснена диференціація між любов'ю-еросом, любов'ю-агапе і карітативною любов'ю, а також, між духовною та статевою любов'ю. Порушується середньовічна суперечність сфери родового та індивідуального в людському бутті. У контексті любовної проблематики, зокрема на прикладі філософії любові Миколи Бердяєва та Франца Баадера, розглядаються витоки культу вічної жіночності та культу Діви Марії. Встановлено, що найвищим рівнем любові є релігійна любов, яка здійснюється через два образи: Божий та людський. Людський образ любові має два вектори: направлений до Бога та до людини.

Ключові слова: любов, екзистенціалізм, андрогінність, агапе, карітас, ерос, Інший, діалог, стосунок «Я-Ти», відношення «Я-Воно».

АННОТАЦИЯ

Ковальчук Ю.В. Феномен любви в европейской философии XIX-XX веков: онтологически экзистенциальное измерение. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 - история философии. Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2017.

Диссертация посвящена обоснованию экзистенциальному измерению феномена любви в европейской философии XIX-XX веков на основе обращения к философскому наследию С. Кьеркегора, М. Унамуно, Н. Бердяева, Г. Марселя и Ж.-П. Сартра. Раскрыто значение любви: как экзистенциального пути к своей идентичности; как предпосылки экзистенциального диалога между «Я» и «Ты»; как мистического единства двух сквозь призму идеи андрогина. В диссертационной работе исследована и осуществлена дифференциация между любовью-эросом, агапэ и каритативную любовью, а также, между духовной и половой любовью. Нарушается средневековое противоречие сферы родового и индивидуального в человеческом бытии. В контексте любовной проблематики, в частности на примере философии любви Николая Бердяева и Франца Баадера, рассматриваются истоки культа вечной женственности и культа Девы Марии. Установлено, что самым высоким уровнем любви есть религиозная любовь, которая осуществляется через два образа: Божий и человеческий. Человеческий образ любви имеет два вектора: направленный к Богу и к человеку.

Ключевые слова: любовь, экзистенциализм, андрогинность, агапе, каритас, эрос, Другой, диалог, отношение «Я-Ты», отношение «Я-Оно».

SUMMARY

Kovalchuk J. The phenomenon of love in the European philosophy 19-20 centuries. – Manuscript.

The thesis to receive the scientific degree of Candidate of Philosophical Sciences in speciality 09.00.05. – history of philosophy. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2017.

The candidate`s thesis is devoted to the justification of existential plane phenomenon of love in European philosophy 19-20 centuries based on an appeal to the philosophical heritage of S. Kierkegaard, M. Unamuno, N. Berdyaev, G. Marcel and J-P. Sartre. It is revealed the sense of love as a existential way to their identity; as a the premise of existential dialogue between «I» and «Thou»; as a mystical unity of two in the light of the idea of androgynous. In the candidate`s thesis was investigated and realized differentiation between love-agape and caritas-love, and between spiritual and sexual love. Violated the medieval conflict areas tribal an individual in the human being. In the context of love problems especially the example of the philosophy of love N. Berdyaev and F. Baader, are considered the cult of eternal femininity and the cult of the Virgin Mary.

Established that the highest level of love is the religious love, that realizes through the two images: image of God`s and image of human`s. The human`s image of love has the two vectors:

directed to God and directed to human. In thesis is rethought the category of Other based on use the terminology of philosophy of dialogue and there are two types of relationships: love that taking – relation «I-It» and love that giving – relationship «I-Thou». Investigated the problem of reproduction androgynous image of God in human as a result of finding true love. The novelty of the research lies in find heuristic potential Christian androgynous understanding of love, and in identify the impact of particular life situation to the formation of philosophy of existential thinkers in the context of love.

Keywords: love, existentialism, androgyny, agape, caritas, eros, Other, dialogue, relationship «I- Thou», relation «I- It».